JUHÁSZ LAURA*

EMBERKERESKEDELEM ÉS MODERN RABSZOLGASÁG A GLOBÁLIS ELLÁTÁSI LÁNCOKBAN: AZONOSÍTÁSI MECHANIZMUSOK ÉS VÁLLALATI BEAVATKOZÁSI STRATÉGIÁK**

https://doi.org/10.51783/ajt.2026.3.03

Az emberkereskedelem nem csupán bűncselekmény, hanem a modern rabszolgaság egyik leggyakoribb eszköze is ahhoz, hogy az egyéneket kényszermunka, szolgaság vagy más, fenyegetésen és kényszeren alapuló kizsákmányolás során kihasználják. Világszerte mintegy 28 millió ember él kényszermunka körülményei között az ellátási lánc mélyebb, kevésbé ellenőrzött szintjein, amelyek sok esetben teljesen rejtve maradnak. Ennélfogva egyre hangsúlyosabb és sürgetőbb etikai, jogi és megfelelési (compliance) kötelezettségként jelenik meg mind a jogalkotók, mind pedig a jogalkalmazók számára az, hogy valós intézkedéseket tegyenek a modern rabszolgaság kiszűrésére az értékláncokban. A tanulmány bemutatja, hogy a nemzeti jogalkotók és szupranacionális szervezetek milyen jogi eszközökkel segítik a modern rabszolgaság elleni harcot. Áttekinti, milyen indikátorok alapján határozható meg a modern rabszolgaság állapota, és konkrét ajánlást mutat a vállalatoknak, hogy mely jogi eszközökből kell felépíteni azt a belső compliance-programot, amely olyan kontrollmechanizmussá válik az üzleti folyamatban, hogy képes beazonosítani és kiszűrni a kényszermunkát a komplex beszállítói láncokból. Mindez a vállalati compliance-kötelezettségek preventív funkciójának különös jelentőséget ad, hiszen a jelen tanulmányban bemutatott jogalkotási tendenciák fényében a vezetők ellenőrzési jogköreinek nem megfelelő gyakorlása immár nem csupán szervezeti kockázatkezelési hiányosságként, hanem önálló felelősségi alapként is megjelenik. A modern rabszolgaság elleni határozott fellépés nemcsak jogi, hanem morális kötelesség is, amely meghatározza az etikus, fenntartható és felelős vállalatirányítást.

* PhD-jelölt, SZTE ÁJTK, 6720 Szeged, Tisza Lajos krt. 54. E-mail: *laurajuhasz@gmail.com*. A szerző vállalati jogtanácsos, aki sokrétű tapasztalattal rendelkezik multinacionális vállalati környezetben.

** A tanulmány rövid előadás formájában elhangzott angolul az International Week of Criminal Law 5.0, Comparative Criminal Law Seminar, Digital Human Trafficking and Legal Responses című tudományos konferencián, amelyre 2025. október 6–9. között került sor Szegeden. A rendezvényt a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, a Bűnügyi Tudományok Intézete részéről prof. dr. Karsai Krisztina intézetvezető egyetemi tanár és Cami Giola PhD-jelölt szervezte. A szerző témavezetői prof. dr. Karsai Krisztina, dr. Molnár Erzsébet. Az előadást lásd: Laura Juhász: „How to Identify and Address Modern Slavery in the Supply Chains?" in Giola Cami – Krisztina Karsai – Botond Nagy (szerk.): *Digital Human Trafficking* (Szeged: Iurisperitus Kiadó 2026) 39–47.

1. A MODERN RABSZOLGASÁG ÉS A KÉNYSZERMUNKA KONTEXTUSA

Az emberkereskedelem egyre inkább nemcsak mint büntetőjogi kategória jelenik meg a gazdasági és közéletben, hanem mint a modernkori rabszolgaság rendszerszintű előidézője a globális ellátási láncokban. Noha hagyományosan a büntető igazságszolgáltatás nézőpontjából vizsgálták, napjainkban az emberkereskedelem már kritikus üzleti kockázatot is jelent, mivel a kényszermunka, rabszolgaság és a szolgaság különböző iparágakban működő komplex beszállítói értékláncokban, azok mélyrétegeiben is megjelenik. A modern rabszolgaság az 1990-es évek végétől egyre hangsúlyosabb közpolitikai és fejlesztéspolitikai problémává vált, mivel – a jogi tilalmak és intézkedések ellenére – a civil és kormányzati felismerések nyomán máig tartósan fennmaradt.[1]

Jelen tanulmány a büntetőjog és a vállalati felelősség metszéspontját vizsgálja, és amellett érvel, hogy a modern rabszolgaság nem a múlt maradványa, hanem a kizsákmányolás kortárs formája, amely gyakran a komplex ellátási láncok alsóbb szintjein rejtve marad. Ebben a kontextusban az emberkereskedelem az a mechanizmus vagy folyamat, amelynek eredménye lehet sok esetben a modern rabszolgaságba taszítás állapota.[2] Ez a helyzet a munkavállalókat olyan állapotba kényszeríti, ahol sem a munkahelyüket, sem a tartózkodási helyüket, de még az országot sem hagyhatják el.

Mindenekelőtt azonban szükséges a modern rabszolgaság fogalmának meghatározása, mivel a jelenség nem rendelkezik önálló, általánosan elfogadott jogi tartalommal, sem körülhatárolt terminus technicusként, sem önállóan kodifikált jogi kategóriaként nem azonosítható, hanem különböző kizsákmányoló és kényszerítő gyakorlatok összefoglaló megjelöléseként szolgál. Ennélfogva a modern rabszolgaság kifejezés, elsősorban egy *gyűjtőfogalom*, amely egyre szélesebb körben használatos állami szereplők (többek között az Egyesült Királyság kormánya), nem kormányzati szervezetek, szupranacionális szervek és más érintettek részéről is.[3]

Az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény külön normatív kategóriaként kezeli a kényszermunkát és a szolgaságot a 4. cikk 1. pontban: „1. Senkit sem lehet rabszolgaságban

[1] Todd Landman – Bernard W. Silverman: „Globalization and Modern Slavery" *Politics and Governance*, 2019/ 4, 275–290, point 6, *https://doi.org/10.17645/pag.v7i4.2233*.

[2] United States of America, Department of State. Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons: *What is modern slavery?*, *2021-2025.state.gov/what-is-modern-slavery/*.

[3] United Kingdom Government, *Modern Slavery Act*, 2015. Bevezető. „Törvény a rabszolgaság, a szolgaság, valamint a kényszer- vagy kötelező munka tilalmáról, továbbá az emberkereskedelemről, ideértve az áldozatok védelmét szolgáló rendelkezéseket; független rabszolgaság-ellenes biztos létrehozásáról; valamint az ezekhez kapcsolódó egyéb célokról" [26th March 2015]", *www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/introduction.*
Lásd még: Jack Dent: *Modern Slavery Act 2015: Recent developments, Briefing paper,* House of Commons Liabrary, Number 07656, 25 October 2017. 3., „A Belügyminisztérium szerint a modern rabszolgaság tényleges mértékének meghatározása rendkívül nehéz, mivel »kifejezetten összetett és rejtett bűncselekményről« van szó. Ennek ellenére 2014-ben úgy becsülte, hogy 2013-ban az Egyesült Királyságban 10 000 és 13 000 közötti lehetett a potenciális áldozatok száma." International Labour Organization (ILO) – Walk Free Foundation – International Organization for Migration (IOM): *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage*, 16.

vagy szolgaságban tartani. 2. Senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni."[4] Ezt a normatív kategóriát alkalmazza az Egyesült Királyság Modern Rabszolgaságról szóló törvénye is, tekintve, hogy ugyanezen három kategóriát különbözteti meg a törvény 1. cikk 1. bekezdés a) és b) pontjaiban.[5] Ennek magyarázata pedig a 2022. évi 877. számú Törvényi Rendeletben (Statutory Regulation) van, amely a Modern Rabszolgaság, A Rabszolgaság és Emberkereskedelem (az áldozat meghatározása) 2022. évi rendelet indokoló Megjegyzéseiben található (Explanatory Notes): „A 2. rendeleti szakasz meghatározza a „rabszolgaság áldozata" fogalmát, és e célból a „rabszolgaság", a „szolgaság", valamint a „kényszer- vagy kötelező munka" kifejezések ugyanazt a jelentést hordozzák, mint amelyet az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezmény 4. cikke számára tulajdonítanak."[6] Az Egyesült Államok külügyminisztériumának értelmezése szerint[7] a „human trafficking", „trafficking in persons" és „modern slavery" kifejezések gyűjtőfogalomként szolgálnak a szexuális célú kizsákmányolás és a kényszermunka különböző formáinak leírására: „(ezt a) kikényszerített szolgáltatást többféle fogalommal írja le, így különösen a kényszerű szolgaság, a rabszolgaság vagy a rabszolgasághoz hasonló gyakorlatok, az adósságrabszolgaság, valamint a kényszermunka kategóriáival."[8] Ez utóbbi megközelítés a Trafficking Victims Protection Act (TVPA)[9] és a Palermói Jegyzőkönyv fogalomrendszerére épül[10].

Az International Labour Organization – Walk Free Foundation – International Organization for Migration a Globális Becslések kiadványban[11] a modern rabszolgaság definíciója tekintetében a fentieket erősítik meg, tehát gyűjtőfogalomként használják, tekintve, hogy a jelenség „olyan, pontosan meghatározható jogi fogalmak összességét foglalja magában, mint a kényszermunka, az adósrabszolgaság, a kényszerházasság, a rabszolgaság és a rabszolgasághoz hasonló gyakorlatok, valamint az emberkereskedelem".

Ausztrália modern rabszolgaság törvénye is ernyőfogalomként[12] használja a kifejezést, és meghatározott büntetőjogi tényállásokra, illetve nemzetközi jogi fogalmakra utal vissza a definíció meghatározásakor.

[4] Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény (Róma, 1950. november 4.) (kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény), 4. cikk 1. pont., *www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun.*

[5] United Kingdom Government: *Modern Slavery Act*, 2015. 1. cikk, *www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/introduction.*

[6] 2022 No. 877 *Modern Slavery The Slavery and Human Trafficking (Definition of Victim) Regulations*, *www.legislation.gov.uk/uksi/2022/877/made/data.pdf.*

[7] U.S. Department of State (2. lj.).

[8] U.S. Department of State (2. lj.).

[9] *Az Egyesült Államok 2000. évi emberkereskedelem áldozatainak védelméről szóló törvénye* (Trafficking Victims Protection Act, TVPA), Public Law 106-386, 114 Stat. 1464 (2000).

[10] U.S. Department of State (2. lj.)

[11] ILO – Walk Free Foundation – International Organization for Migration (IOM): *Global estimates of modern slavery: Forced labour and forced marriage.* p 16. ILO, Geneva.

[12] Ausztrália *Modern Slavery Act 2018* (Cth) törvénye, 4. Definíciók. „A modern rabszolgaság olyan magatartást jelent, amely: 1.az ausztrál Büntető Törvénykönyv (Criminal Code) 270. vagy 271. fejezete szerinti bűncselekménynek minősül; vagy 2. ilyen bűncselekmény lenne, ha Ausztráliában történt

Roger Plant tanulmányában[13] kifejti, hogy egyes államok új jogszabályokat alkottak, illetve speciális intézményi mechanizmusokat hoztak létre, és ezzel párhuzamosan a szakpolitikai és jogi diskurzusban egyre szélesebb körben terjedt el a „modern rabszolgaság" gyűjtőfogalom használata a különböző kizsákmányolási formák összefoglaló megjelöléseként.[14] Ugyanakkor Plant rámutat arra is, hogy a modern rabszolgaság önálló jogi kategóriaként történő meghatározása nem (is) feltétlenül indokolt, mivel a nemzetközi jog jelenleg olyan fogalmi keretet biztosít, amely képes megragadni a különböző kényszerítő és kizsákmányoló gyakorlatokat (rabszolgaság, kényszermunka, emberkereskedelem). A szerző szerint ezért a figyelmet nem elsősorban a fogalmi elhatárolásokra, hanem azon *jogi és szakpolitikai mechanizmusok fejlesztésére* kell fordítani, amelyek alkalmasak az egyéni és rendszerszintű visszaélések megelőzésére, feltárására és felszámolására. A hangsúly így a szerző szerint nem a definíciók egységesítésén, hanem a gyakorlati problémák kezelését szolgáló hatékony válaszok kialakításán van.[15]

A kényszermunka definíciójának meghatározása tekintetében a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet [16] a kényszer- vagy kötelező munkáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1930. évi 14. ülésszakán elfogadott 29. számú Egyezmény[17] 2. cikke szerint a „»kényszer- vagy kötelező munka«" kifejezés vonatkozik minden olyan munkára vagy szolgálatra, amit valamilyen büntetés terhe alatt valakitől követeltek, és amire a munkára kötelezett személy nem szabad akaratából vállalkozott".[18] Tekintve, hogy a modern rabszolgaság fogalomkörének egyik központi eleme a kényszermunka, ezért a 29. számú Egyezmény definíciója alapvető jelentőségű a modern rabszolgaság kutatásában és szabályozásában, mivel az Egyezmény határozta meg először a kényszermunka fogalmát, amely ezt követően az Egyezményt

volna; vagy 3. az ENSZ emberkereskedelem elleni jegyzőkönyvében meghatározott emberkereskedelemnek minősül; vagy 4. az ILO 182. egyezményében meghatározott gyermekmunka legsúlyosabb formáinak minősül."

13 Roger Plant: *Modern Slavery: The Concepts and Their Practical Implications*, (előszó: Corinne Vargha). International Labour Office, Geneva, 2015. Roger Plant tanulmánya az ILO Különleges Cselekvési Programja a Kényszermunka Elleni Küzdelemért (SAP-FL) keretében készült azon kutatások sorába illeszkedik, amelyek a kényszermunka nemzetközi jogi fogalmának alakulását, valamint annak az emberkereskedelemhez és más elfogadhatatlan munkavégzési formákhoz való kapcsolódását vizsgálják. A munka célja, hogy hozzájáruljon a modern kori kizsákmányolás különböző megnyilvánulásairól folytatott szakmai párbeszédhez, és támogassa a kényszermunka elleni fellépés jogi és szakpolitikai kereteinek továbbfejlesztését.

14 Plant (13. lj.) 19.

15 Plant (13. lj.) 21.

16 Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az Egyesült Nemzetek szakosított szerve, amelyet 1919-ben alapítottak a társadalmi igazságosság és a munkavállalók alapvető jogainak védelme, valamint a méltányos munkakörülmények előmozdítása céljából.

17 International Labour Organization, *Forced Labour Convention (C029 - Forced Labour Convention*, 1930 (No. 29). Kihirdette a *2000. évi XLVIII. törvénnyel, a kényszer- vagy kötelező munkáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1930. évi 14. ülésszakán elfogadott 29. számú Egyezmény kihirdetéséről.*

18 *A kényszer- vagy kötelező munkáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1930. évi 14. ülésszakán elfogadott 29. számú Egyezmény* (továbbiakban a kényszer- vagy kötelező munkáról szóló Egyezmény) 2. cikk.

ratifikáló országok belső jogába is átültetésre került, így a definíció globális standardnak tekinthető.[19] A kényszermunka elleni nemzetközi fellépés jogi és szakpolitikai alapját a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által megalkotott normarendszer képezi, amely egységes keretként rögzíti a kényszermunka fogalmi meghatározását és annak nemzetközi jog szerinti abszolút tilalmát az 1930. évi Kényszermunka Egyezmény szerint (29. számú Egyezmény),[20] továbbá az ahhoz kapcsolódó 1957. évi Kényszermunka eltörléséről szóló Egyezménnyel együtt (105. sz. Egyezmény).[21] E kötelező erejű szabályozást a Kényszermunka Egyezményhez kapcsolódó 2014. évi Jegyzőkönyv (P29), valamint a 203. számú Ajánlás fejleszti tovább, amely a kényszermunka kezelését, a megelőzési mechanizmusok erősítését, az áldozatok hatékony védelmét, az állami és intézményi jogérvényesítést, valamint a jogorvoslati és kártalanítási eszközökhöz való tényleges hozzáférést rögzíti.[22]

A fentiek alapján és álláspontom szerint is a modern rabszolgaság kifejezés egy szélesebb körű meghatározása a kizsákmányolás megjelenési formáinak, tekintve, hogy több jogi kategóriát ölel fel. Ennek következtében a kényszermunka egy szűkebb elkövetési magatartást takar, amely azonban mindenképpen a modern rabszolgaság jelenségének része, ugyanakkor egyéb kizsákmányoló magatartások is részei ennek a jelenségnek, pl. emberkereskedelem, szolgaság különböző formái és a Dél-Ázsiában széles körben elterjedt adósrabszolgaság is.

Jelen tanulmányban a „kényszermunka" fogalmát a fentieknek megfelelő környezetben, tágabb értelemben használom azon állapot jelölésére, amelyben az érintetteknek nincs reális lehetőségük a helyzetükből kilépni, mivel modern rabszolgaként csapdahelyzetben rekedtek. E megközelítés lehetővé teszi, hogy a vizsgálat során túllépjünk a kényszermunka büntetőjogi tényállási elemein és a szűken vett büntetőjogi jogértelmezés kereteit szétfeszítve a jelenséget, annak társadalmi-gazdasági összefüggéseiben értelmezzük. A tanulmány ugyanakkor nem foglalkozik részletesen az emberi jogi keretrendszer elemzésével, tekintve, hogy az emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi és hazai szabályozás, valamint az ahhoz kapcsolódó vállalati kötelezettségek olyan széles és összetett területet képeznek, amely jelen kereteken túlmutat és nem tekinthető át megfelelő mélységben.[23] A tanulmány fókusza ezért szándékosan szűkebb: a modern rabszolgaság és az emberkereskedelem kockázatainak vállalati azonosítását, kezelését és megelőzését támogató megfelelőségi (*compliance*) eszközökre és mechanizmusokra koncentrál; különösen, mivel munkám

[19] UNHCR Rights Mapping and Analysis Platform, *rimap.unhcr.org/node/40676*.

[20] UNHCR Rights Mapping and Analysis Platform (19. lj.).

[21] *A kényszermunka felszámolásáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1957. évi 40. ülésszakán elfogadott Egyezmény*, ILO: *the Abolition of Forced Labour Convention*, 1957 (No. 105).

[22] ILO: *Eradicating forced labour: The ILO approach*. 2025.

[23] További emberi jogi vonatkozású szakirodalom: Sándor Lénárd: „Az emberi jogok és az üzlet világának nemzetközi jogi kérdései" *Jogtudományi Közlöny* 2016/4.; Sándor Lénárd: „Vállalati társadalmi felelősségvállalás a nemzetközi jogban" *Jogtudományi Közlöny* 2017/4.; Chronowski Nóra: „Üzlet és emberi jogok – nemzetközi törekvések és alkotmányjogi korlátok" *Jura* 2013/2.; Udvarhelyi Bence: „A vállalatok felelőssége az emberi jogok megsértéséért" *Miskolci Jogi Szemle* 2022/5. (3. különszám) 138–150., *https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/jogiszemle/article/view/2193/1512*.

során konkrét programok kidolgozásában vehettem részt korábban. Ennélfogva a cél annak bemutatása, hogy a vállalatok milyen gyakorlati compliance-intézkedésekkel képesek a globális ellátási láncaikban felmerülő kockázatokat felismerni, értékelni, kezelni és lehetőség szerint kizárni.

Módszertan tekintetében a kutatás során elsősorban a leíró és a dogmatikai módszer alkalmazására került sor. A leíró módszer segítségével a tanulmány bemutatja a modern rabszolgaság fogalmi kereteit, valamint a jelenség szabályozásához kapcsolódó nemzetközi, európai uniós és hazai szabályozási környezetét. Ezt kiegészítve a dogmatikai elemzés a releváns jogszabályok, jogintézmények összefüggéseinek feltárására, valamint azok értelmezésére irányul. A tanulmány továbbá része egy szélesebb kutatásnak, amely azt vizsgálja, hogy a vállalati megfelelési programok alkalmasak-e a vállalati visszaélések megelőzésére, ezáltal betöltve kriminálpreventív funkciójukat.

2. A KÉNYSZERMUNKA FŐ STATISZTIKAI MUTATÓI ÉS TENDENCIÁI VILÁGSZINTEN

„A 2021-es Globális Becslések szerint világszerte 49,6 millió ember él modern rabszolgaságban, ebből 27,6 millió kényszermunka áldozata, 22 milliót kényszerházasság érint.”[24] A modern rabszolgaságot több tényező mélyíti: extrém szegénység, kényszerű vagy bizonytalan migráció, nemi alapú erőszak, munkajogi védelem gyengülése[25]. A modern rabszolgaság globális jelenség, amely globális intézkedéseket és transznacionális szabályozásokat követel meg, mint ahogyan arra a legújabb Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által készített kézikönyv is rámutat: a jelenség minden országban fellelhető, és minden ágazat érintett lehet.[26]

A kényszermunka 86%-ban a magánszektorban fordul elő, 14%-ban állami szereplőkhöz kötődik.[27] A magángazdaságban előforduló kényszermunka több ágazatot átfogó jelenség,[28] és a becsült 17,3 millió érintett közel hetven százaléka az *ipari* és a *szolgáltató* ágazatokban koncentrálódik.

[24] ILO: *Global Estimates on Modern slavery: Forced Labour and Forced Marriage,* Executive Summary. September 2022. 2. *www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_norm/%40ipec/documents/publication/wcms_854795.pdf*.

[25] ILO: *Global Estimates on Modern slavery.* 1. (24. lj.).

[26] ILO: *Combating forced labour: A handbook for employers and business.* November 2025. International Labour Office. Geneva. Third (revised) edition. 1. *https://doi.org/10.54394/CHFP8215.* „A kényszermunka valamennyi országban előfordul, egyaránt jelen van a fejlett és a fejlődő államokban, a gazdaság valamennyi ágazatában, valamint mind a globális, mind a belföldi ellátási láncokban. A kényszermunka kialakulását több, egymással összefüggő alapvető ok mozgatja, így különösen az informális foglalkoztatás, a strukturális társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek, a jogszabályok gyenge végrehajtása, valamint a tisztességtelen toborzási gyakorlatok. A kényszermunka – legyen az magánszereplők által vagy állami kényszerrel kikényszerített – továbbra is átható jelenség marad valamennyi régióban és gazdasági szektorban.”

[27] ILO: *Global Estimates on Modern slavery.* 2022. 3. (24. lj.).

[28] ILO: *Profits and poverty – The economics of forced labour.* 2024, 4., *https://doi.org/10.54394/jjje9035.* Figure 3. Privately-imposed forced labour, by branch of economic activity. Az ágazati meg-

Az ILO felmérése szerint „Az ázsiai és csendes-óceáni térségben él a legtöbb kényszermunkára kényszerített személy" (15,1 millió fő), ezt követi Európa és Közép-Ázsia (4,1 millió), Afrika (3,8 millió), az amerikai kontinens (3,6 millió), valamint az arab államok (0,9 millió)".[29] Az előfordulási gyakoriság azonban az arab államokban a legmagasabb (ezer főre vetítve 5,3).[30]

Jelenleg 117 ország – ahol a világ népességének több mint 80%-a él – minősül magas vagy nagyon magas kockázatúnak, és a mögöttes trendet a munkavállalói jogsértések számának ugrásszerű növekedése és a munkajogok gyenge érvényesülése táplálja.[31] Az elmúlt öt évben 109 országban emelkedett a munkajogok sérülésének kockázata, közülük 32 esetében súlyos romlás tapasztalható.[32] A Labour Rights Index rámutat: 2024-ben negatív irányú mintázatok figyelhetők meg a munkavállalók biztonsága, a diszkrimináció, a kollektív tárgyalások és a gyermekmunka területén.[33] A munkajogok érvényesülésének kockázata földrajzilag jelentős eltéréseket mutat, a legmagasabb kockázatú országok számottevő része Ázsiában, a Közel-Keleten és Afrikában található; a Labour Rights Index 2024 negyedik negyedévi értékelésében Észak-Korea, Szíria, Jemen, Dél-Szudán, Eritrea, Afganisztán, Szomália, Pakisztán, Szudán és Pápua Új-Guinea áll a kockázati rangsor élén.[34]

A globalizáció és a modern rabszolgaság összefüggéseit vizsgálta Landman és Silverman 2019-ben született tanulmánya,[35] amely kimutatja, hogy a modern rabszolgaság előfordulása jelentős eltéréseket mutat az országok között, és „statisztikailag szignifikáns korrelációkat jeleztek a rabszolgaság prevalenciája és a munkavállalói jogok védelme, a globalizáció szintje, a gazdasági fejlettség, valamint a demokrácia foka között".[36] Eredményeik szerint a globalizáltabb, gazdagabb és demokratikusabb országokban lényegesen alacsonyabb a rabszolgaság prevalenciája, ami megkérdőjelezi azt a feltevést, hogy a globalizáció önmagában növeli a kizsákmányolás kockázatát. A szerzők arra következtetnek, hogy a modern rabszolgaság visszaszorításához a fenntartható fejlődés előmozdítása és inkluzív, erős demokratikus intézmények kiépítése kulcsfontosságú.

oszlás vizsgálata szerint a becsült 17,3 millió érintett közül a legnagyobb arányban az iparban fordulnak elő kényszermunkát végző személyek: számuk 6,3 millió fő, amely az érintettek 37%-ának felel meg. Ezt követi a szolgáltatási szektor 5,5 millió fővel (32%). A mezőgazdaságban 2,1 millió fő (12%), a háztartási munkavégzés körében pedig 1,4 millió fő (8%) érintett, míg az egyéb tevékenységekben érintettek további 1,9 millió főt (11%) tesznek ki.

29 ILO: *Profits and poverty.* 3. (28. lj.).

30 ILO: *Profits and poverty.* 3. (28. lj.).

31 Verisk Maplecroft – Jess Middleton: *Labour rights slide in 109 countries, complicating push for ethical supply chains, Inflection Points.* 2024.10.24. Labour rights slide in 109 countries, complicating push for ethical supply chains | Maplecroft.

32 Maplecroft–Middleton (31. lj.).

33 Maplecroft–Middleton (31. lj.).

34 Lásd továbbiakban a térképet Maplecroft 2024. *https://www.maplecroft.com/solutions/supply-chain-risk/insights/labour-rights-slide-in-109-countries-complicating-push-for-ethical-supply-chains/.*

35 Landman–Silverman (1. lj.) 285–286.

36 Landman–Silverman (1. lj.) 285–286. point 6.

3. A MODERN RABSZOLGASÁG GLOBÁLIS JOGI KERETRENDSZERE

3. 1. JOGI KONCEPCIÓK

A modern rabszolgasággal kapcsolatos jogszabályok joghatóságonként eltérnek, ugyanakkor közös célokat követnek: az emberi kizsákmányolás megelőzését, a vállalati elszámoltathatóság biztosítását és az emberi jogok védelmét.[37] A szabályozási keretrendszer magában foglalja a nemzetközi szerződéseket, a nemzeti jogszabályokat,[38] valamint az uniós jogszabályokat. A modern rabszolgaság kezelésében kulcsszerepet játszó jogi megközelítések közé tartozik:

– a kötelező emberi jogi átvilágítás (*human rights due diligence*), például az Európai Unió szabályozása;
– az átláthatósági jelentéstételi kötelezettség azon vállalkozások számára, amelyekre a jogszabály hatálya kiterjed (például az Egyesült Királyságban a 36 millió GBP feletti árbevételű cégek esetében), és amely a modern rabszolgaság és az emberkereskedelem felszámolására irányuló erőfeszítések nyilvános közzétételét írja elő – ilyen modellel működik többek között az Egyesült Királyság, Ausztrália, Kanada és Kalifornia;
– az importtilalmak, mint amilyen a kényszermunkával előállított termékek behozatalát tiltó Ujgur Kényszermunka-megelőzési Törvény (Uyghur Forced Labor Prevention Act, UFLPA),[39] illetve az ennek megfelelő uniós szabály, az (EU) 2024/3015 rendelete a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról.[40]

3. 2. A NEMZETKÖZI JOGI INSTRUMENTUMOK

A modern rabszolgaság elleni fellépés meghatározó nemzetközi normái közé tartozik továbbá a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet fentiekben tárgyalt jogi keretrendsze-

[37] Lásd a 23. lábjegyzetben felsorolt szakirodalmat.

[38] A legjelentősebb kötelező erejű nemzeti jogszabályok közé sorolható: a 2015. évi brit Modern Slavery Act, a francia 2017. évi Vigilance-törvény (Duty of Vigilance Law), a 2018. évi ausztrál Modern Slavery Act, a német 2023. évi Ellátási Lánc Átvilágítási Törvény (Supply Chain Due Diligence Act), a Kanada által 2024-ben elfogadott Fighting Against Forced Labour and Child Labour in Supply Chains Act, a 2010. évi kaliforniai Transparency in Supply Chains Act, valamint a 2021. évi amerikiai Uygur Kényszermunka-megelőzési Törvény (UFLPA), továbbá az Egyesült Államok emberkereskedelem elleni fellépést szabályozó egyéb jelentős jogszabályai.

[39] U.S. Department of State. Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons. *www.state.gov/office-to-monitor-and-combat-trafficking-in-persons/releases/2025/01/uyghur-forced-labor-prevention-act-uflpa-fact-sheet.* „The Uyghur Forced Labor Prevention Act (UFLPA) is a U.S. law. It established a rebuttable presumption that goods mined, produced, or manufactured wholly or in part in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region (XUAR) of China or by an entity on the UFLPA Entity List are subject to import under Section 307 of the Tariff Act of 1930 (19 U.S.C. § 1307)."

[40] Az *Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/3015 rendelete a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról.*

re, a Palermói Jegyzőkönyv (2000),[41] az ENSZ Üzleti és Emberi Jogokra vonatkozó Iránymutató Elvei,[42] az OECD Felelős Üzleti Magatartásra vonatkozó Átvilágítási Útmutatója[43] és az OECD Multinacionális Vállalkozásokra vonatkozó Irányelve.[44] Az előbbi dokumentum az OECD Irányelvben lefektetett elvi és normatív alapokra épül. Az OECD Iránymutatások (együttesen az Útmutató és az Irányelv) olyan „soft-law" eszközök,[45] amelyek a kormányok által megfogalmazott, nem kötelező erejű normatív ajánlásokat tartalmaznak, és a multinacionális vállalatok számára határozzák meg a felelős üzleti magatartás alapvető elveit és elvárt kereteit. Az Útmutató célja annak meghatározása, hogy a kormányok, a gazdasági szereplők és az egyéb érintettek körében koherens értelmezési keret alakuljon ki a felelős üzleti magatartáshoz kapcsolódó átvilágítás (*due diligence*) tartalmát és gyakorlati alkalmazását illetően.[46] E törekvés különösen jelentős abból a szempontból, hogy az átvilágítási kötelezettségek nem csupán az OECD normarendszerében, hanem az ENSZ Üzleti és Emberi Jogi Alapelveiben, valamint az ILO multinacionális vállalatokra és szociálpolitikára vonatkozó Háromoldalú Nyilatkozatában is megjelennek.[47] Az Útmutató hidat képez a nemzetközi normák által meghatározott átvilágítási ajánlások értelmezése, illetve a gyakorlati megvalósítás tekintetében a vállalkozások számára, amely elősegíti a dokumentumokban megfogalmazott átvilágítási elvárások következetes megvalósulását.

[41] Egyesült Nemzetek Szervezete, *a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezményét kiegészítő jegyzőkönyv az emberkereskedelem – különösen a nők és gyermekek – megelőzéséről, felderítéséről és büntetéséről* (továbbiakban Palermói Jegyzőkönyv), elfogadva: Palermo, 2000. december 15.

[42] United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 2011. *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights*. New York and Geneva. *www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf*.

[43] *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct* (Paris: OECD Publishing 2018) (magyarul: OECD Felelős Üzleti Magatartásra vonatkozó Átvilágítási Útmutató [továbbiakban Útmutató]) *https://doi.org/10.1787/15f5f4b3-en*.

[44] *OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct* (Paris: OECD Publishing 2023). Magyarul: OECD Multinacionális Vállalkozásokra vonatkozó Irányelv (továbbiakban Irányelv), *https://doi.org/10.1787/81f92357-en*.

[45] Katarina Schwarz – Ergul Celiksoy – Joanna Smętek – Ewelina Wolosik – Katarzyna Lubianiec – Agnieszka Makulec – Todd Landman: *External policy tools to address modern slavery and forced labour*. 2022. European Parliament coordinator: Policy Department for External Relations, Directorate General for External Policies of the Union. 4.1.3. pont, 50. „A modern rabszolgaságot és az ahhoz kapcsolódó gyakorlati formákat számos, jogilag nem kötelező erejű nemzetközi eszköz szabályozza. Ezek az úgynevezett „soft law" instrumentumok az államok vállalásainak egyfajta összefüggő rendszerét alkotják, amely a modern rabszolgasághoz kapcsolódó gyakorlatok megelőzését és kezelését, az áldozatok támogatását, a vállalati felelősségvállalás ösztönzését, valamint a nemzetközi együttműködés erősítését szolgálja."

[46] OECD. *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct.2018*. Foreword 3. *https://doi.org/10.1787/15f5f4b3-en*.

[47] OECD (46. lj.).

3. 3. AZ EURÓPAI UNIÓ RENDELKEZÉSEI

Az Európai Unió a modern rabszolgaság elleni küzdelem során több szakpolitikai területen hozott az elmúlt évek során jogszabályokat, így egy több rétegű szabályozási struktúrát épített fel. Egyrészt alapjogi, másrészt büntetőjogi tilalmakra és szankciókra, piacszabályozási rendelkezésekre, továbbá a vállalatok átvilágítási kötelezettségeire, és az ellátási láncok átláthatóságára vonatkozó előírásokra épül. Érdemes megjegyezni, hogy ezen jogszabályok esetében a tagállamoknak a nemzeti jogba történő átültetésre nyitva álló határidők nem minden esetben teltek le, ennélfogva a szabályozási keretrendszer még nem teljes mértékben hatályosult a tagállamok nemzeti jogában. Ugyanakkor az uniós jogalkotói törekvések iránya jól kirajzolódik az alábbiakban részletezettekből, amely mentén a tagállami jogrendszerek várhatóan tovább fejlődnek.

3. 3. 1. ALAPJOGI SZINT

Az uniós szabályozás első rétege az Európai Unió Egyezménye az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (Róma, 1950. november 4.), amely 4. cikkében rögzíti a kényszermunka tilalmát a korábbiakban tárgyaltak szerint. Az Európai Unió Alapjogi Chartája[48] továbbá az 5. cikkben alapjogi szinten rögzíti *a rabszolgaság, a kényszermunka és az emberi lényekkel történő kereskedelem tilalmát*, amely tilalmak az uniós jog elsődleges forrásának minősül, így jogi kötelező erővel rendelkeznek a tagállamokban, ezáltal közvetlen hivatkozási alap az Európai Unió Bírósága és a nemzeti bíróságok előtt, ha az ügy uniós jog alkalmazásához kapcsolódik.

3. 3. 2. BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSI SZINT

Az uniós szabályozás következő rétege az emberkereskedelemmel szembeni büntetőjogi intézkedések, amelyek körében a modern rabszolgaságot érintő legfontosabb irányelv az „emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről" szóló 2011/36/EU-s irányelv.[49] Az irányelv kriminalizálta a kényszermunkát és szolgaságot, továbbá egységes minimum szabályokat[50] állapított meg az emberkereskedelem büntetőjogi tényállása és szankcionálása vonatkozásában,[51] és az áldozatoknak nyújtott segítség, valamint a hatósági együttműködés tekintetében. Ezen szabályozási megközelítés Hollán Miklós értelmezésében az uniós büntetőjogi jogharmonizáció sajátos formájaként ragadható

[48] *Az Európai Unió Alapjogi Chartája* 2009. december 1.

[49] *Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról,* 2011.04.05., *eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex:32011L0036.*

[50] Lásd Karsai Krisztina: „Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban" MTA doktori értekezés (Szeged 2015) 55–58.

[51] *(EU) 2011/36/EU irányelve* (49. lj.) 2–4. cikkek.

meg, amely szerint a 2011/36/EU irányelv olyan normatív eszköznek tekinthető, amely kriminalizációs kötelezettséget ír elő, és a Lisszaboni Szerződést követően az EUMSZ 83. cikkére alapozva minimumharmonizációként határozza meg a tagállamok számára kötelező minimális követelményeket, figyelemmel a bűncselekmény súlyosságára és több államra kiterjedő hatására.[52] Karsai Krisztina szerint az EUMSZ 82. és 83. cikke szerinti büntetőjogi irányelvek minimumharmonizációt valósítanak meg: a tagállamok kötelesek átvenni az irányelvekben meghatározott minimális tényállási elemeket és szankciókat, ugyanakkor lehetőségük van arra, hogy ennél szigorúbb büntetőjogi szabályokat alkalmazzanak vagy kiszélesíthetik a büntetendő magatartások körét, amennyiben azt az irányelv nem tiltja.[53] Az irányelv 2024-es módosítására[54] azért került sor, mert az emberkereskedelem újonnan megjelent formái ellen is hatékonyan kívánt az unió fellépni, és erősebb, célzottabb szakpolitikai fellépést kívánt elérni. A módosítás 5. pontja értelmében a büntetőjogi szabályozás kiigazítása vált szükségessé több, korábban azonosított hiányosság orvoslása érdekében. A jogalkotói indokolás e hiányosságokat az alábbi területeken azonosítja: „a büntetőjogi válasz beazonosított, a jogi keret kiigazítását szükségessé tevő hiányosságai a következőkkel kapcsolatosak: az emberkereskedelemmel kapcsolatos olyan bűncselekmények, amelyeket jogi személyek érdekében követnek el; az adatgyűjtési rendszer; az uniós és a nemzeti szintű együttműködés és koordináció; valamint az emberkereskedelem áldozatainak korai felderítését és azonosítását, specializált segítését és támogatását célzó nemzeti rendszerek”.[55] A módosítás ennek keretében egyrészt kiszélesítette a kizsákmányolás definícióját,[56] továbbá az igénybe vevők[57] szankcionálásra kerültek, amellyel a kereslet csökkentését célozta a jogalkotó. Emellett az áldozatok védelmének és támogatásának megerősítése is a módosítás részét képezte.

3. 3. 3. A PIACSZABÁLYOZÁST ÉRINTŐ RENDELKEZÉS

Az uniós szabályozás harmadik rétege, a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról szóló rendelete[58]. E rendelet piacszabályozó funkciót tölt be azáltal, hogy ezeket a szankciós termékeket tilos uniós piacra behozni, azokat ott forgalmazni, továbbá ezen termékek exportja is tiltott az unióból. A rendelet jog-

[52] Hollán Miklós: „Az európai uniós jogharmonizáció és a magyar büntetőjog kapcsolatának első évtizedei” *Állam- és Jogtudomány* 2020/2. 93–113., 96.

[53] Karsai Krisztina: *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban* (Szeged, 2015) 55. Lásd még a továbbiakban: Karsai Krisztina: „Az európai büntetőjog rögös útján” *Magyar Jog* 2006/1. 1–10.

[54] *Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2024/1712 Irányelve, (2024. június 13.) az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, valamint az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv módosításáról.*

[55] *(EU) 2024/1712 Irányelv* (54. lj.) 5 pont.

[56] *(EU) 2024/1712 irányelv* (54. lj.) 1. cikk.

[57] *(EU) 2024/1712 irányelv* (54. lj.) 15. pont.

[58] *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/3015 rendelete, (2024. november 27.), a kényszermunkával előállított termékek uniós piacon belüli tilalmáról és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról.*

politikai célkitűzését maga az uniós jogalkotó az alábbiak szerint fogalmazza meg: „Az Unió szakpolitikái és jogalkotási kezdeményezései révén igyekszik felszámolni a kényszermunka alkalmazását, valamint világszerte előmozdítani a tisztességes munkát és a munkavállalói jogokat. Az Unió a nemzetközi szervezetek – köztük az ILO, az OECD és az ENSZ – által meghatározott nemzetközi irányelvekkel és alapelvekkel összhangban előmozdítja a kellő gondosságot annak biztosítására, hogy a kényszermunkának ne legyen helye az Unióban letelepedett vállalkozások ellátási láncaiban."[59]

3. 3. 4. AZ UNIÓS VÁLLALATI MEGFELELÉS FENNTARTHATÓSÁGI DIMENZIÓJA: JELENTÉSTÉTELI ÉS ÁTVILÁGÍTÁSI KÖTELEZETTSÉGEK

Az uniós szabályozás negyedik rétegéhez tartozó jogi instrumentumok két különböző típusú kötelezettséget rónak a tagállami vállalatokra. Egyrészt a vállalati fenntarthatósági jelentéstételi irányelv (Corporate Sustainability Reporting Directive, továbbiakban CSRD)[60] célja a fenntarthatósági információk minőségének, összehasonlíthatóságának és megbízhatóságának javítása, valamint az uniós fenntartható finanszírozási rendszer támogatása az egységes jelentéstételi követelmények révén.[61] A CSRD a fenntarthatósági jelentéstételt elsősorban csoportszinten értelmezi: a nagy vállalatcsoportok anyavállalatai kötelesek konszolidált fenntarthatósági jelentést készíteni, amely a teljes vállalatcsoport működésére, értékláncára és kockázataira kiterjed.[62] A konszolidált beszámoló nem leányvállalati, hanem csoportszintű fenntarthatósági beszámolást jelent. A konszolidált megközelítés célja annak biztosítása, hogy a fenntarthatósági és emberi jogi kockázatok ne legyenek szervezeti struktúrák révén elfedhetők. A magyar jogalkotó a CSRD-ból adódó kötelezettségeket a magyar ESG törvény[63] törzsszövegébe is beillesztette, és ezáltal ültette át azokat a hatályos magyar jogba. A CSRD a fenntarthatósági jelentéstételt jogilag kötelező, ellenőrzött és stratégiai vállalatirányítási eszközzé emeli.

Másrészről pedig az Európai Unió vállalati fenntarthatósági átvilágítási irányelve (Corporate Sustainability Due Diligence Directive),[64] amely elsősorban a bűn-

[59] *(EU) 2024/3015 rendelete* (58. lj.) (5) pont.

[60] *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2464 irányelve (2022. december 14.) a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról* (angolul: Corporate Sustainability Reporting Directive, továbbiakban: CSRD) *eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464.*

[61] CSRD (60. lj.) (2) pont.

[62] CSRD (60. lj.) (25) pont.

[63] *2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról.*

[64] *Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1760 irányelve (2024. június 13.) a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról, valamint az (EU) 2019/1937 irányelv és az (EU) 2023/2859 rendelet módosításáról* (angolul: Corporate Sustainability Due Diligence Directive, továbbiakban EU CSDDD), 2024. *eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj.*

cselekmények megelőzése szempontjából releváns, ennélfogva szorosan kapcsolódik a compliance jogintézmény preventív funkciójához. Az irányelv megalkotásának középpontjában az a megfontolás áll, hogy a vállalatok felelősséggel tartoznak „az emberi jogok tiszteletben tartásáért, hiszen azok egyetemesek, oszthatatlanok, egymástól kölcsönösen függenek, és egymással kölcsönösen összekapcsolódnak”.[65] Egységes uniós keretet hoz létre a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításra, különös tekintettel az emberi jogi és környezeti hatásokra, amelynek keretében a vállalatok kötelesek kockázati kitettségüknek megfelelően azonosítani és megelőzni a tevékenységükre vonatkozó kedvezőtlen hatásokat a leányvállalatok, partnereik és a teljes értéklánc tekintetében, illetve hatékony jogorvoslatot biztosítani az érintettek számára.[66] Az irányelv explicite hivatkozik az OECD által kiadott felelős üzleti magatartásra vonatkozó útmutatóban meghatározott hat lépésre, amelyet átvesz az irányelv megvalósulásához: (1) az átvilágítás beépítése szabályzatokba, rendszerekbe; (2) káros hatások azonosítása – értékelése; (3) azok megelőzése, megszüntetése, minimalizálása; (4) intézkedések nyomon követése; (5) kommunikáció; (6) korrekció.[67]

A CSDDD irányelv dogmatikailag és funkcionálisan is túlmutat a deklaratív jellegű kötelezettségeken és a vállalatok számára aktív, kockázatkezelési, megelőzési kötelezettségeket állapít meg. E kötelezettségek a vállalati működés egészére kiható, érdemi intézkedéseket tesznek szükségessé, amelyek a jogsértések megelőzését, valamint a bekövetkezett károk kezelését és orvoslását célozzák. Ennek következtében az irányelv hatóköre túlmutat a hagyományos compliance-funkció feladatain és átfogó, szervezeti szintű hatást gyakorol a vállalati működésre. A megfelelési kötelezettségek teljesítése ezáltal a vállalatirányítás (*corporate governance*) szerves részévé válnak, amely által több szervezeti funkció szakértelme is szükséges a kötelezettségek teljesítéséhez, és amelynek eredményeként a compliance-funkció integrált irányítási és döntéshozatali mechanizmusként jelenik meg a vállalati struktúrában. Másrészt jelentős következményekkel jár a beszállítói és üzleti szerződéses kapcsolatokra, amelyekben a fenntarthatósági és emberi jogi elvárások szerződéses biztosítékok és kötelezettségvállalások formájában jelennek meg.[68] Összességében az irányelv a vállalati felelősséget olyan integrált jogi és irányítási kötelezettséggé alakítja, amely a fenntarthatóságot és az emberi jogok tiszteletben tartását a vállalati működés elengedhetetlen és számon kérhető elemévé teszi.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az uniós szabályozás globális szinten az egyik legerősebb védelmet kívánja felépíteni a modern rabszolgaság jelenségével szemben, tekintve, hogy célzottan kezeli a vonatkozó szakpolitikai kihívásokat, amely egyértelműen lehetőséget teremt arra, hogy – az eddigi globális normák megerősítésével és beépítésével (lásd ENSZ, ILO, OECD) –még hatékonyabb

[65] EU CSDDD (64. lj.) (7) pont.
[66] EU CSDDD (55. lj.) (16) pont.
[67] EU CSDDD (55. lj.) (20) pont.
[68] EU CSDDD (55. lj.) (46) pont.

fellépést biztosítson a tagállami hatóságoknak a jelenség strukturális okainak megszüntetésére.

3. 4. A SZAKIRODALOM KRITIKAI ÁLLÁSPONTJAI A MODERN RABSZOLGASÁG JOGI SZABÁLYOZÁSÁT ILLETŐEN

A releváns jogi instrumentumokat a szakirodalom széles körben vizsgálta, és ezek elemzéséből több, jól megalapozott kritikai megállapítás is kirajzolódott. Ahogyan arra Csekő Katalin rámutat, a vállalatoknak úgy kell megfelelniük az Európai Uniós CSDDD- és CSRD-irányelvek adatkezelési kötelezettségeinek, hogy közben a 2024/3015. uniós rendelet tagállami előírásaival is összehangolják folyamataikat, ezek azonban konkurálhatnak egymással,[69] továbbá az (EU) 2024/3015 rendeletből fakadó vállalati kötelezettségek a globális értékláncok szerkezeti és működési átalakulásához vezethetnek[70]. Steve New tanulmányában leszögezi, hogy a modern rabszolgaság problematikája nem oldható meg puszta vállalati jelentéstételi kötelezettségek előírásával, ugyanakkor a vállalatok tényleges működését célzó új transzparencia-megközelítések csak akkor lehetnek hatékonyak, ha olyan intézményi mechanizmusok is megerősödnek, amelyek képesek az így feltárt információkat a vállalatok valódi elszámoltathatóságra felhasználni.[71] Hasonló következtetésre jutott Virginia Mantouvalou tanulmányában, amely szerint a UK Modern Slavery Act vállalatokra vonatkozó része gyenge, szankció nélküli, és nem alkalmas arra, hogy érdemben visszaszorítsa a modern rabszolgaságot az ellátási láncokban.[72] A probléma „light-touch" megközelítése nem elegendő, mindenképpen azon struktúrák áttekintése szükséges, amelyek a sérülékenységet létrehozzák.[73] Crane tanulmánya[74] szerint a modern rabszolgaság esetében az illegális vagy illegitim gyakorlatok fenntartása nagymértékben függ a szervezet azon belső képességeitől és azoktól az intézményi feltételektől, amelyek ezeket fenntartják. A jelenség elleni fellépés ugyanakkor több szakpolitikai irányt kíván meg: (1) makroszinten (kormányzás, szegénység, oktatás, egyenlőtlenségek strukturális kezelése), (2) iparági kontextusban az ellátási láncok teljes átalakításával, (3) vállalati szinten, így a modern rabszolgaság problémájának megszüntetéséhez az előző pontok vizsgálata és együttes fellépés szükséges.[75]

[69] Csekő Katalin: „A kényszermunkával előállított áruk kereskedési tilalma" *Külgazdaság* 2025. november–december, 114–130., 126. *https://doi.org/10.47630/kulg.2025.69.11-12.114.*

[70] Csekő (69. lj.) 127.

[71] Steve New: „Modern Slavery and Supply Chain Transparency" *The Oxford Handbook of Supply Chain Management* 30. (New York: Oxford University Press 2020). *https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190066727.013.1.*

[72] Virginia Mantouvalou: „The UK modern slavery act 2015 three years on" *The Modern Law Review* 2018/6. 1017–1045., Point 5.

[73] Mantouvalou (72. lj.) Point 6.

[74] Andrew Crane: „Modern slavery as a management practice: Exploring the conditions and capabilities for human exploitation" *Academy of Management Review* 2013/1. 34-41., 49–69. *https://doi.org/10.5465/amr.2011.0145.*

[75] Crane (74. lj.) 34–41.

4. A MODERN RABSZOLGASÁG INDIKÁTORAI

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet összeállította az elsősorban kivizsgálóknak szánt iránymutatását[76], amelyben rögzíti, hogy melyek azok az indikátorok[77] vagy körülmények, amelyek mentén beazonosíthatóak azok a személyek, akik a gyakorlatban feltehetőleg kényszermunkahelyzetbe kerültek. Az indikátorok a kényszermunka tizenegy olyan alapvető ismérvét határozzák meg, amelyek segítségével jobban megérthető, miként jönnek létre a kényszermunkahelyzetek, és milyen hatást gyakorolnak az érintettekre, ugyanakkor az egyes szektorok vagy a kényszermunka különböző megjelenési formái miatt ezeket rugalmasan kell kezelni, és nem kizárólag önmagukban vizsgálni.[78] Bár egyetlen indikátor önmagában is utalhat kényszermunkára, számos esetben az indikátorok együttes fennállása szükséges a kényszermunka tényleges meglétének igazolásához. Ugyanakkor az is előfordul, hogy a munkavállaló látszólag megfelelő módon él, mégis kényszer hatása alatt cselekszik.[79]

A legjelentősebb indikátorok a következők:

– Az egyének kiszolgáltatottságának kihasználása: Azok az egyének, akik nem ismerik a helyi nyelvet vagy a jogrendszert, korlátozott gazdasági lehetőségekkel rendelkeznek, etnikai vagy vallási kisebbségekhez tartoznak, fogyatékkal élnek, illetve a migráns munkavállalók fokozottan kitettek a kizsákmányolás veszélyének, és aránytalanul nagy számban jelennek meg kényszermunkahelyzetekben[80]. Fiona David, Katharine Bryant és Jacqueline Joudo Larsen elemzése hangsúlyozza, hogy a migránsok sérülékenysége a bántalmazással és kizsákmányolással szemben elsősorban azon helyzetekben és térségekben éleződik ki, ahol az állami és társadalmi védelmi mechanizmusok nem működnek megfelelően. E védelemhiány eredhet az intézményi kapacitások elégtelenségéből, a vonatkozó jogszabályi háttér hiányából, illetve az érintett csoportokkal szembeni strukturális elhanyagolásból.[81] A migrációs útvonalakon tömegesen, gyakran jogszerűtlenül megjelenő személyek többnyire nem rendelkeznek érvényes jogi státusszal, ami eleve kizárja a jogszerű munkavállalás lehetőségét, és jelentősen növeli kiszolgáltatottságukat, amely tovább erősödik azokban a munkakörnyezetekben, amelyek nehezen ellenőrizhetők vagy a hatósági látókörön kívül esnek. Ilyen például a tengeri munkavégzés vagy a háztartási alkalmazotti foglalkoztatás, hiszen a munkavállalók gyakorlatilag helyhez kötöttek, így sem szociális védelemhez, sem külső segítséghez nem tudnak hatékonyan hozzáférni.[82]

[76] ILO: *Indicators of Forced Labour, 2025 Revised edition.* November 2025. *www.ilo.org/sites/default/files/2025-11/ILO%20Indicators%20of%20Forced%20Labour%202025.pdf.*

[77] ILO: *Indicators of Forced Labour.* (76. lj.) Article 2.

[78] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) Article 2.2.

[79] ILO: *Indicators of Forced Labou.* (76. lj.) Article 2.2.

[80] ILO: *Indicators of Forced Labou.* (76. lj.) 5.

[81] Fiona David – Katharine Bryant – Jacqueline Joudo Larsen: *Migrants and their vulnerability to human trafficking, modern slavery and forced labour* (2019). International Organization for Migration (IOM), 10., *publications.iom.int/books/migrants-and-their-vulnerability-human-trafficking-modern-slavery-and-forced-labour.*

[82] David–Bryant–Larsen (81. lj.) 10.

– Adósrabszolgaság: Az ILO terminológiája szerint az adósrabszolgaság[83] olyan kényszermunkahelyzetet jelent, amelyben az érintett személyeket akarata ellenére kötelezik munkavégzésre egy munkáltatóval vagy toborzóval szemben fennálló – valós vagy mesterségesen létrehozott – tartozásuk törlesztése érdekében, illetve amikor a tartozás feltételeit szándékosan úgy alakítják vagy manipulálják, hogy annak visszafizetése ténylegesen lehetetlenné váljon.[84] Az adósságrabszolgaság „a kényszerítés egyik formája, amelyet az emberkereskedők mind a szexuális célú, mind a kényszermunka jellegű kizsákmányolás során alkalmaznak, az adósság vagy tartozás rájuk kényszerítése céljából".[85] A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet előírásai szerint a munkavállalóktól vagy álláskeresőktől semmilyen toborzási díjat vagy kapcsolódó költséget nem szabad beszedni.[86] Adósrabszolgaság esetében tehát a munkavállalók a tisztességtelen toborzók vagy munkáltatók tevékenysége következtében egyre növekvő adósságcsapdába kerülnek. Az adósság származhat előlegekből, a toborzási vagy utazási költségek fedezésére felvett hitelekből, illetve a mindennapi megélhetéshez vagy váratlan eseményekhez (például egészségügyi ellátáshoz) kapcsolódó kiadásokból.[87] Az elkövetés módjai változatosak, így megvalósulhat, amikor a törlesztés feltételei nem átláthatóak, a munkavállalókat aránytalanul magas költségekkel terhelik az élelmezésért és a szállásért, jogellenes bérlevonásokat alkalmaznak, a pénzügyi nyilvántartásokat manipulálják, vagy tiltottan rendkívül magas kamatokat írnak elő, amelyekkel hozzákötik a munkavállalót, a családját, akár a generációját is a hitelezőhöz.[88] A világ egyes régióiban több millió ember olyan mértékű adósságba születik bele (örökölt adósságot viselve), amely adósrabszolgaság által egy egész életet kénytelenek ilyen körülmények között dolgozni (pl. egyes becslések szerint Dél-Ázsiában emberek milliói törlesztik az őseik tartozását).[89] Bizonyos esetekben az adósrabszolgaság úgy keletkezik, hogy gyermekeket toboroznak szülők vagy rokonok részére nyújtott kölcsön fejében.[90] Nepálban 2008-ig létezett egy strukturális kizsákmányolási rendszer, az ún. Haliya-rendszer, amelyben több ezer munkavállaló élt, és akkor szabadultak fel, amikor a nepáli kormány eltörölte azt.[91] A felszabadítást követő-

[83] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 22. pont 3.9.
[84] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 22. pont 3.9.
[85] United States of America, Department of State. Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons (4. lj.).
[86] ILO: *General principles and operational guidelines for fair recruitment and Definition of recruitment fees and related costs*. 2019. IV. Operational Guideline, point 17. *www.ilo.org/publications/general-principles-and-operational-guidelines-fair-recruitment-and-0*.
[87] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 22. pont 3.9. harmadik bekezdés.
[88] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 22. pont 3.9. negyedik bekezdés.
[89] U.S. Department of State (2. lj.)
[90] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 22. pont 3.9. negyedik bekezdés.
[91] A Haliya-rendszer egy mezőgazdasági adósságrabszolgaságon alapuló kényszermunkarendszer volt Nepál nyugati hegyvidéki területein. A „Haliya" szó olyan emberekre utalt, akik adósság fejében dolgoztak földesurak földjein, legtöbbször fizetség nélkül vagy minimális ellenszolgáltatásért. Antislavery: *Nepal: Tackling bounded labour, www.antislavery.org/what-we-do/nepal-bonded-labour/*. Lásd még további jogeseteket: ILO: *Forced Labour, A future with hope, free from bonded labour, voices.ilo.org/stories/a-future-with-hope-free-from-bonded-labour*. Padma Kumari Tamata korábbi adósságrabszolga vallomása: „A földbirtokosnak dolgoztunk, hogy törlesszük az

en azonban az emberek továbbra is nehezen találtak munkát, így célzott beavatkozási program elindítására volt szükség, mert a felszabadított személyek hosszú ideig megfosztottak voltak az önálló megélhetéshez szükséges ismeretektől és erőforrásoktól. Ezért a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet speciális programokkal segítette a régióban élőket, és hatszáz korábbi adósságrabszolgát képeztek át zöldségtermesztésre, illetve tizennégy különböző szakmára.[92]

– Személyazonosító okmányok visszatartása: Amikor a munkáltató visszatartja a munkavállalók okmányait,[93] az érintettek gyakran nem tudnak más munkalehetőséget találni vagy alapvető szolgáltatásokhoz hozzáférni, és sok esetben – éppen emiatt – a hatóságoktól is félnek segítséget kérni.[94]
– A mozgásszabadság korlátozása: Kényszermunkára utaló indícium lehet az is, ha a munkáltató vagy a toborzó a munkavállalók útleveleit és tartózkodási engedélyeit lefoglalja. Emellett előfordulhat az is, hogy a munkavégzés helyén kamerákkal vagy kijelölt felügyelőkkel, kísérőkkel ellenőrzik őket, amely szintén felveti a kényszermunka megvalósulásának gyanúját.[95] A jelenség felismerése szempontjából fokozott figyelmet igényel tehát, ha az érintettek munkavégzési környezetét, a mozgásszabadságot korlátozzák, a folyamatos felügyelet és a személyes autonómia fizikai vagy más eszközökkel történő korlátozása, továbbá ezekkel párhuzamosan számos esetben a végzett munkáért járó ellenszolgáltatás kifizetésére sem kerül sor. A mozgásszabadság korlátozását az elkövetők ugyanis nem kizárólag közvetlen fizikai kényszerrel vagy nyílt szabadságelvonással érvényesítik, hanem gyakran közvetett kontrollmechanizmusok alkalmazásával is. Ilyen eszköznek tekinthető különösen a munkabér szisztematikus visszatartása, amely gazdasági függőséget teremt, és ténylegesen megakadályozza az érintett személyt abban, hogy a kizsákmányoló környezetet elhagyja.[96]

adósságunkat. Ez az adósság a szüleimtől, vagy talán még a nagyszüleimtől származott – nem is tudom pontosan. Soha nem került visszafizetésre, ezért tovább dolgoztunk fizetség nélkül. A földbirtokostól mindössze egy zsák rizst és egy váltás ruhát kaptunk egy egész évnyi munkáért. Nem volt szabadságunk elhagyni őt, és nem hozhattunk önálló döntéseket. Tudod, soha nem jártam iskolába; csak a nevemet tudtam aláírni, és egyszerűbb ügyeket voltam képes elintézni."

92 ILO: *Forced Labour, A future with hope, free from bonded labour.* A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Bridge Projekt keretében képezték át a nepáli Haliya-embereket. A projektet támogatta amerikai munkaügyi minisztérium (2015–2023).

93 ILO: *Indicators of Forced Labour.* (76. lj.) pont 3.7. „Közvetlenül az érkezésem után elvették az útlevelemet, és nem voltak hajlandók visszaadni. Enélkül nem fordulhattam a hatóságokhoz, nem hagyhattam el az országot, és nem tudtam igazolni a személyazonosságomat. A munkáltatóm többször megfenyegetett azzal, hogy feljelent a bevándorlási hatóságoknál, ha nem fizetem vissza az utazásom költségeit. Nem engedték meg, hogy pihenjek, és azt sem, hogy másokkal az anyanyelvemen beszéljek." (Egy Peruban dolgozó filippínó nő beszámolója).

94 ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.7. harmadik bekezdés.

95 ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.3.

96 Global Cause: I couldn't stand living like a slave, 2017. E mechanizmus működését szemléletesen illusztrálja annak a togói származású nőnek az esete, akit Bejrútban egy tehetős család háztartási alkalmazottként tartott embertelen, rabszolgasághoz hasonló körülmények között: „El akartam menni, de folyamatosan figyeltek, és rendszeresen bezártak, ráadásul még nem fizettek ki. Egy nap kértem, hogy elmehessek, de az asszony azt mondta, hogy sok pénzt költöttek arra, hogy ott legyek, ezért fizetés nélkül kellett maradnom tizenöt hónapig." A teljes jogeset a következő linken elérhető: *www.globalcause.co.uk/labour-exploitation/i-couldnt-stand-living-like-a-slave/.*

– Megtévesztés, félrevezetés: A munkavállalókat rendszerint félrevezetik a munkafeltételekről, a fizetésről, a munkavégzés természetéről, a munkakörről, a lakhatási körülményekről, és a nekik tett ígéretek nem teljesülnek.[97] Az ígértek lehetnek szóbeli vagy írásbeli vállalások, azonban azokból semmi nem valósul meg. Olyan eset is előfordul, amikor „a migráns munkavállalók a migráció előtt aláírhatják az eredeti, elfogadható feltételeket tartalmazó megállapodást, majd a célországba érkezésük után arra kényszerítik őket, hogy írjanak alá egy úgynevezett „helyettesítő" szerződést a munkába állás feltételeként. Ez a második szerződés lehet olyan nyelven, amelyet nem értenek, tartalmazhat jóval kedvezőtlenebb feltételeket vagy akár teljesen más munkakört is, mint amiben korábban megállapodtak".[98]
– Izoláció: A migráns munkavállalókat teljesen elszigetelten, gyakran távoli területeken tartják, ami megakadályozza őket abban, hogy segítséget kérjenek, vagy kapcsolatba lépjenek a külvilággal.[99] Az elszigetelés megvalósulhat fizikailag (pl. távoli gyártelepek, őrzött szállások), a kommunikáció korlátozásával (pl. telefonhasználat tiltása), de teljes társadalmi izolációval is.
– Fizikai és szexuális erőszak: A kényszermunka legerősebb és legbrutálisabb indikátora. Az erőszak megnyilvánulási módjai lehetnek a fizikai bántalmazás, fenyegetés, kényszerítés, szexuális erőszak, a dolgozók pszichológiai kontroll alatt tartása. Idetartozik többek között az a gyakorlat, amikor a munkavállalókat alkohol vagy kábítószer fogyasztására kényszerítik a felettük való nagyobb kontroll érdekében.[100] Az erőszak formái a kényszerített szexuális cselekményektől a rendszeres háztartási munkára kötelezésig terjedhetnek a rendes munkaköri feladatokon túl.[101] „Egyes esetekben a dolgozókat azzal fenyegetik, hogy hozzátartozóik ellen követnek el erőszakot, ha engedetlenek, vagy arra kényszerítik őket, hogy végignézzék munkatársaik bántalmazását, elrettentésként, a panasztétel, a szökési kísérlet vagy a segítségkérés megakadályozása érdekében."[102]
– Munkabérek visszatartása: Amennyiben a munkabérek késedelmes kifizetését vagy teljes visszatartását a kényszermunka eszközeként, rendszeresen és tudatosan alkalmazzák, a munkáltató célja egyértelműen a munkavállalók magához kötése. Ilyen esetekben a bérvisszatartás a munkavállalók mozgásterének korlátozását szolgálja: a csapdahelyzetbe került dolgozók gyakran kénytelenek a bántalmazó munkáltatónál maradni abban a reményben, hogy egyszer hozzájutnak a számukra jogszerűen járó munkabérhez.[103] Kényszermunka esetén – különösen ha más indikátorok is fennállak az adott munkaviszony tekintetében (pl. személyi dokumentumok visszatartása) – különösen nehéz a ki nem fizetett munkabérek

[97] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.2.
[98] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.2. 7. bekezdés.
[99] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.4. Lásd a további jogesetet: ILO: Fighting Forced Labour: The Example of Brazil. 62. Case 21.
[100] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 13.
[101] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.5.
[102] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) pont 3.5. 2. bekezdés.
[103] ILO: *Indicators of Forced Labour* (76. lj.) 21. pont 3.8.

bizonyítása, mivel gyakran a munkáltatók valótlan bérjegyzékeket tartanak fenn a látszat miatt, szélsőséges estben a munkavállalók bankszámlái felett is ellenőrzést gyakorolhatnak.[104]

A fenti indikátorokon túlmenően számos esetben a munkavállalóknak nincs írásbeli szerződésük, túlórára vannak kényszerítve, amely extrém túlóraszámot is eredményezhet, és veszélyes vagy egészségtelen munkakörülmények között kell dolgozniuk, méltatlan szállásokon kell élniük, mindezeket a megfélemlítés és fenyegetés eszközeivel kényszerítik ki.[105]

5. A MODERN RABSZOLGASÁG STRUKTURÁLIS KOCKÁZATAI ÉS KEZELÉSI MECHANIZMUSAI A KOMPLEX ELLÁTÁSI LÁNCOKBAN

5. 1. REJTETT KOCKÁZATOK A TÖBBSZINTŰ ELLÁTÁSI LÁNCOKBAN

A modern rabszolgaság kockázata széles körben elterjedt és rendszerszintű, különösen az összetett, többrétegű ellátási láncokban. A jelenséget a teljesen legális és széles körben használt („mainstream") termelési struktúrák is magukban hordozzák, és nem korlátozódik kizárólag a nem formális vagy illegális szektorokra. A kritikus, rejtett kockázat abban áll, hogy a vállalatok gyakran olyan, az ellátási lánc első szintjén tevékenykedő beszállítóktól szerzik be termékeiket, amelyek teljesen megfelelnek a szerződésben rögzített követelményeknek, beleértve ebbe a modern rabszolgaság kiszűrésére és megszüntetésére irányuló belső szabályzatoknak történő megfelelést is. Mindeközben az ellátási lánc alsóbb szintjein (pl. 3., 5., 12. stb. beszállítói szint) található beszállítók által kitermelt nyersanyagok vagy legyártott termékek továbbra is kényszermunkával készül(het)nek, mivel a vállalatoknak korlátozott rálátásuk van a beszállítói lánc alsóbb szintjein tevékenykedő szereplők szabályoknak történő megfelelésére, mint ahogyan kontrollt sem gyakorolnak a teljesítésük felett. Ezen alsóbb szinteken történik rendszerint a nyersanyag kitermelése vagy azok feldolgozásának első fázisai, amelyek gyakran tömegesen foglalkoztatják a munkavállalókat alvállalkozói láncolatokon keresztül, ahogyan azt Gold, Trautrims, Trodd tanulmányukban megfogalmazzák „a rabszolgamunkával előállított árucikkek elválaszthatatlanul összekeverednek más eredetű termékekkel a fogyasztó felé vezető ellátási lánc következő szintjén, például az exportőröknél vagy a nagykereskedőknél. Ennek következtében a rabszolgamunka alkalmazása nagyrészt rejtve marad az iparosodott világ nagy fogyasztói piacain működő fókuszvállalatok előtt."[106] Ez

[104] ILO: *Indicators of Forced Labour.* 21. pont 3.8. 5. bekezdés (76. lj.).
[105] ILO: *Indicators of Forced Labour.* 25, 27. pont 3.6., 3.10., 3.11. (76. lj.).
[106] Stefan Gold – Alexander Trautrims – Zoe Trodd: „Modern slavery challenges to supply chain management" *Supply Chain Management: an International Journal* 2015/5. 485–494., *https://doi.org/10.1108/scm-02-2015-0046.*

az átláthatatlanság rendkívül megnehezíti a kizsákmányolás nyomon követését és a végtermékből annak teljes terjedelmében történő felszámolását.

5. 2. A MODERN RABSZOLGASÁG KEZELÉSE A KOMPLEX ELLÁTÁSI LÁNCOKBAN

Minden vállalat felelősséggel tartozik azért, hogy feltárja és kezelje a saját működésében és ellátási láncában megjelenő kizsákmányoló gyakorlatokat, továbbá mérsékelje azok szélesebb körű hatását a munkavállalók jogaira, végső soron pedig az emberkereskedelemre. A globális, határokon átnyúlóan működő és összetett vállalati struktúrákban a beszerzési osztály kulcsszerepet játszik az ellátási láncban megjelenő emberi jogi kockázatok azonosításában, feltárásában és enyhítésében. A beszerzési funkció egy vállalati működési modellben az elsődleges védelmi vonal, akik elsőként veszik fel a kapcsolatot a beszállítókkal, tudással és tapasztalattal rendelkeznek a kereskedelmi és logisztikai folyamatok tekintetében, így a modern rabszolgaság kockázatainak kezelésében is kiemelt szereppel rendelkeznek. Megfelelő, a beszállítókat a szerződéskötést megelőző átvilágítási eljárással jelentősen csökkenthető a modern rabszolgaság előfordulása. Az alábbiakban azokat az intézkedéseket, beavatkozási pontokat azonosítom, amelyek mentén a vállalatok érdemi és tényleges lépéseket tehetnek a modern rabszolgaság megelőzése és kezelése érdekében ellátási láncaikban.

Egyes, jogszabályban meghatározott méretű és profilú nagyvállalatok kötelesek éves modern rabszolgasággal kapcsolatos nyilatkozatot közzétenni (lásd jelen tanulmány 3. pont), amelyben számot adnak azokról az intézkedésekről és folyamatokról, amelyeket saját működésükben és ellátási láncaikban a modern rabszolgaság megelőzése és kezelése érdekében alkalmaznak.[107]

Azok a globális vállalatok, amelyek ténylegesen és hatékonyan kívánnak fellépni a modern rabszolgaság ellen az ellátási láncukban, kötelesek megfelelni az *ENSZ Üzleti és Emberi Jogi Irányelveinek* („Megvédeni, tiszteletben tartani és jóvátételt biztosítani" keretrendszer),[108] és ennek érdekében a következő stratégiai compliance-intézkedések vezethetők be:

– Valamennyi globális nagyvállalat köteles emberi jogi belső szabályzat[109] kidolgozására és bevezetésére a szervezeten belül. A vállalatoknak egy, a legfelső vezetés

[107] Amennyiben egy vállalat meghatározott jogszabályok hatálya alá tartozik, köteles nyilvánosan beszámolni azokról a lépésekről, amelyekkel a modern rabszolgaság kockázatát mérsékli az ellátási láncában. Többek között az alábbi jelenleg hatályos jogszabályok írnak elő ilyen jelentéstételi kötelezettséget: UK Modern slavery Act – Anglia, Duty of Vigilance Law – Franciaország, Australia Modern Slavery Act – Ausztrália, Supply Chain Due Diligence Act – Németország, Canadian Fighting Against Forced Labour and Child Labour in Supply Chains Act – Kanada, California Transparency in Supply Chains Act – Ameriaki Egyesült Államok, EU Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) – Európai Unió.

[108] United Nations (42. lj.).

[109] United Nations (42. lj.) 16. cikk.

által jóváhagyott belső szabályzatban rögzíteniük kell az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó elkötelezettségüket, a vállalat alapelveit, tartalmaznia kell a munkavállalók és üzleti partnerek iránti elvárásokat, nyilvánosan hozzáférhetőnek kell lennie, és be kell épülnie a vállalat működési politikáiba és folyamataiba.[110] A vállalatoknak továbbá üzleti működésükben alkalmazniuk kell az emberi jogi átvilágítás folyamatát a kockázatok azonosítására, megelőzésére és mérséklésére, emellett olyan eljárásokat kell működtetniük, amelyek biztosítják, hogy a feltárt hiányosságokat és nem megfelelő intézkedéseket hatékonyan kijavítják.[111]

– A kockázatfelmérési folyamat során el kell végezni az emberi jogi kockázatok értékelését, és be kell építeni az emberi jogi átvilágítás folyamatot[112] az üzleti működésbe. A kiértékelés során el kell készíteni az adott vállalat tevékenységi portfoliója alapján azt a kockázati térképet, amely beazonosítja az emberi jogok tekintetében magas kockázatú beszerzési kategóriákat a folyamatban. A vállalatok kötelesek beazonosítani, megelőzni, mérsékelni és ellenőrzési mechanizmusok útján nyomon követni az emberi jogi jogsértéseket, továbbá kötelesek megfelelő tájékoztatást nyújtani az ezek kezelésére irányuló intézkedéseikről.[113] Az átvilágítást minél hamarabb el kell végezni egy új beszállító esetén, mert az emberi jogi kockázatok a szerződések megkötését követően növekedhetnek. A vállalatoknak különösen figyelniük kell arra, hogy működési modellükben kiszűrjék a bűnsegédi alakzatok kockázatát is. „A nemzetközi büntetőjogi gyakorlat szerint a bűnsegéd releváns mércéje az, ha valaki tudatosan nyújt gyakorlati segítséget vagy bátorítást, amely érdemben hozzájárul a bűncselekmény elkövetéséhez."[114] A magyar Btk. szerint „bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt".[115] Ez a segítség megnyilvánulhat anyagi jellegű, pszichikai jellegű vagy egyéb konkrét segítség formájában is, amely megkönnyíti vagy elősegíti a bűncselekmény végrehajtását. Az emberi jogi átvilágítási folyamat ennek kiszűrésében nyújt nagy támogatást, mivel a vállalatok ezzel minden észszerű és elvárható lépést megtesznek a kockázatok minimalizálása érdekében.[116] Tekintve, hogy komplex beszállítói láncok esetén nem lehetséges a beszállítási láncot teljes egészében átvilágítani, így a gyakorlatban a vállalatok „kockázat alapú működési modelleket" alkalmaznak, azaz behatárolják azon országokat, ágazatokat, beszerzési kategóriákat, szolgáltatásokat, amelyek igénybevétele esetén az átvilágítási eljárást mindenképpen elvégzik.

– A beszállítókkal kötött szerződésekben szerepeltetni kell olyan szerződéses rendelkezéseket, amelyek (i) biztosítják, hogy az emberi jogi szabályzatok az ellátási lánc egészére – ideértve az üzleti partnereket is – alkalmazandó legyen (*flow-down clause*), (ii) meghatározzák a jogsértések következményeit, (iii) fenntartják

[110] United Nations (42. lj.) 16. cikk.
[111] United Nations (42. lj.) 15. cikk
[112] United Nations (42. lj.) 17. cikk.
[113] United Nations (42. lj.) 17–18. cikk
[114] United Nations (42. lj.) 17. cikk, 18. kommentár.
[115] 2012. évi C. törvény, a Büntető Törvénykönyvről, 14. § (2) bekezdés.
[116] United Nations (42. lj.) 17. cikk, 8. kommentár.

a vállalat részére a helyszíni auditok elvégzéséhez szükséges szerződéses jogokat (ún. *on-site audit clause*). Ezen jogok rögzítése esetén a vállalat megfelelő jogi kontrollt tud gyakorolni a beszállítói tevékenysége felett.

Az on-site auditok hatékonyságára mutat rá az az empirikus tanulmány,[117] amely szerint a célzott audit lényegesen hatékonyabb a modern rabszolgaság fő indikátorainak azonosításában, mivel az end-to-end toborzási folyamatot teljességében vizsgálja, és a külsős toborzó ügynökségek vizsgálatára is kiterjed. Az ilyen auditok hatékonyságát jelentősen növeli a külső szereplőkkel – különösen helyi civil szervezetekkel – való együttműködés, amely során a felek együttműködnek az etikus toborzás folyamatának kialakításában, növelve ezzel a transzparenciát. A tanulmány konklúziója szerint a célzott audit megbízhatóbb és mélyebb feltárást tesz lehetővé, így kulcsszerepet játszik a modern rabszolgaság felismerésében és az arra adott megfelelő vállalati reakciók kialakításában, amely meghatározza a beszállítói lánc kezelésére vonatkozó belső intézkedéseket is.[118]

– A vállalkozások kötelesek hatásvizsgálatot lefolytatni a tekintetben, hogy milyen hátrányos emberi jogi jogkövetkezményeket okoz tevékenységük, és ezeket megfelelően kötelesek kezelni. A feltárt kockázatokat be kell építeniük meglévő üzleti és beszerzési folyamataiba, meg kell hozniuk a tevékenységi portfóliójuk szerinti korrekciós intézkedéseket, amelyek képesek a hátrányos következményeket megszüntetni vagy megelőzni. Amennyiben azok már bekövetkeztek, akkor kötelesek arányos jóvátételt eszközölni. A hatásvizsgálat során számba kell venni a tényleges és potenciális jogi következményeket is.[119] Abban az esetben, ha a vállalat emberi jogi jogsértést tapasztal a beszállítói tevékenysége során, köteles a jogsértést megszüntetni, és mérlegelni, ha a szerződéses kapcsolat megszüntetésének a szükségessége merül fel, annak minden vonatkozó következményének gondos vizsgálatával. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet iránymutatása[120] alapján is érdemes külsős szakértőt bevonni az esetek kivizsgálásához, illetve megfontolni, hogy meghatározott ösztönzők bevezetése vagy az együttműködés erősítése a beszállítói láncban hatékonyan tudja-e felszámolni a jogsértéseket. Vannak esetek, amikor a sértettek jóval rosszabb helyzetbe kerülhetnek, ha a vállalat felmondási jogával élve megszünteti a jogviszonyt. Ugyanakkor, ha azt nem teszi, akkor mérlegelnie kell annak kockázatát, hogy a jogsértés ellenére bent hagyja a beszállítói láncolatban a jogsértőt, azonban ebben az esetben a vállalatnak tudnia kell igazolni, hogy érdemi intézkedéseket tett a jogsérelem orvoslása érdekében, és egyben fel kell készülnie arra, hogy viselje a kapcsolat fenntartásából eredő esetleges reputációs, pénzügyi vagy jogi következményeket is.[121]

[117] Amy V. Benstead – Linda C. Hendry – Mark Stevenson: „Detecting and Remediating Modern Slavery in Supply Chains: A Targeted Audit Approach" *Production Planning & Control* 2021/13. 1136–1157., 1148–1149, *https://doi.org/10.1080/09537287.2020.1795290*.

[118] Benstead–Hendry–Stevenson (117. lj.) 1148–1149.

[119] United Nations (42. lj.) 19. cikk, 21. kommentár.

[120] United Nations (42. lj.) 19. cikk, 22. kommentár.

[121] United Nations (42. lj.) 19. cikk, 22. kommentár.

– A bevezetett intézkedések hatékonyságának nyomon követése kiemelt feladata egy vállalatnak. Ehhez olyan kontrollmechanizmusokat kell alkalmaznia, amelyeket más üzleti folyamataiban is használ, pl. mérőszámok, jelentések és panaszkezelési folyamatok működtetése, amelyek közvetlen visszajelzést biztosíthatnak a vállalatnak az emberi jogi átvilágítási folyamat hatékonyságáról a beszállítói láncból.[122]
– Amennyiben a vállalat azonosítja érintettségét valamely emberi jogi jogsértésben, úgy köteles jogszerű és legitim eljárások keretében a jogsérelem orvoslására, büntetőjogi tényállás megvalósulása esetén a hatóságokkal történő együttműködésre.[123]
– A munkavállalók oktatása[124] kiemelten fontos annak érdekében, hogy a kidolgozott szabályzatok és belső eljárások, amelyek a modern rabszolgaság jellemzői alapján célozzák kiszűrni az emberi jogi jogsértéseket a beszállítói értékláncokban, megfelelően manifesztálódjanak a mindennapi üzleti gyakorlatban is. Továbbá elengedhetetlen, hogy a vállalat a beszállítói körében célzott képzések révén erősítse az etikus működés iránti tudatosságot, egyértelműen ismertetve velük az emberi jogokra vonatkozó minimumkövetelményeket, valamint a modern rabszolgaság – esetleg korábban nem ismert – kockázatait, mind a vállalat, mind pedig saját ellátási láncuk szempontjából.

Jó gyakorlatnak tekinthető, ha a vállalat a szerződéskötést megelőzően valamennyi beszállítótól megköveteli egy modern rabszolgasággal kapcsolatos előzetes átvilágítási kérdőív kitöltését.[125] Számos állami és kormányzati szerv közzétett olyan mintadokumentumot, amely könnyen adaptálható az adott iparág, vállalkozás és ellátási lánc tekintetében.[126] Az átvilágítás jelentőségét jól érzékelteti, hogy a nagy multinacionális vállalatok gyakran több millió dollár értékű, éveken átívelő keretszerződéseket kötnek egy-egy beszállítóval. Amennyiben a beszállító a modern rabszolgaság kockázatainak vizsgálata során a magas kockázatot jelző ún. „red flag" minősítést kap, az akár azonnal az üzleti lehetőség elvesztéséhez vezet, mivel a vállalat nem fog szerződést kötni egy olyan beszállítóval, akivel kapcsolatosan már a szerződéskötést megelőzően is jogi aggályok merülnek fel. Ennek következtében a beszállítók rendszerint mindent megtesznek annak érdekében, hogy a megfelelő eljárásokat és intézkedéseket bevezessék a szerződés elnyeréséhez, amelyhez a vállalat maga is támogatást nyújt a beszállítónak abban, hogy meghatározza, milyen konkrét lépé-

[122] United Nations (42. lj.) 20. cikk, 23. kommentár.
[123] United Nations (42. lj.) 22. cikk.
[124] United Nations (42. lj.) 16. cikk, 17. kommentár.
[125] UK Government Cabinet Office. Updated February 2025. *Guidance PPN 009: Tackling modern slavery in government supply chains.* Annex A: Examples of model evaluation questions for suppliers in respect of the workers and supply chain that will deliver the contract. *www.gov.uk/government/publications/ppn-009-tackling-modern-slavery-in-government-supply-chains/ppn-009-guidance-on-tackling-modern-slavery-in-government-supply-chains-html.*
[126] További példák a jó gyakorlatok bemutatására: UNICEF Supplier Sustainability Questionnaire: UNICEF (United Nations Children's Fund). September 2019; The Norwegian Government's Standard Self-Assessment Questionnaire: Agency for Public and Financial Management (DFØ) in Norway under the Ministry of Finance. June 2022.

sek szükségesek a megfelelés eléréséhez, végső soron pedig a modern rabszolgaság indikátorainak és magának a jelenségnek a felszámolásához. Az átvilágítási eljárás legfontosabb értéke az üzleti működésben az, hogy a vállalatok – kockázataik csökkentése és a jelenség felszámolása érdekében – gyakran csak akkor kötnek szerződést, ha a beszállító az átvilágítási folyamat során bizonyította a megfelelését, elfogadta a vállalat szabályzatait, és megfelelő garanciákat nyújt arra, hogy az alvállalkozói tekintetében is fenntartja a szabályok betartatását.

Összességében megállapítható, hogy a beszállítók ezekben a helyzetekben rendkívül együttműködők, még akkor is, ha a vállalat egy már fennálló szerződés teljesítése során tár fel a modern rabszolgaságra utaló jeleket. Ilyen esetekben ugyanis a vállalat – az aláírt szerződés rendelkezéseinek függvényében – akár jogosult lehet a többéves szerződést felmondani, és kivonni tevékenységét a kockázatos területről. Következésképpen a beszállító mindent megtesz e hiányosságok megszüntetése érdekében, amely akár több évet is igénybe vehet, például akkor, ha olyan beszállítóról van szó, amely több ezer munkavállalót foglalkoztat egy összetett, több évig tartó kivitelezési projektben. Ugyanakkor ahogyan azt Stefan Gold – Alexander Trautrims – Zoe Trodd fontos kutatása is hangsúlyozza, egy szerződés megszüntetésével az adott vállalat még kedvezőtlenebb helyzetbe taszíthatja a modern rabszolgaság elszenvedőit, az áldozatokat, végső soron az egész régiót, mivel a versenytársak könnyen átvehetik az irányítást, ennélfogva a vállalatoknak nemcsak kockázatminimalizálási szempontból, hanem a beszállítói régiók társadalmi-gazdasági viszonyainak javítása érdekében is felelősen kell fellépniük a modern rabszolgaság felszámolásáért.[127]

6. A JOGI SZEMÉLYEKKEL SZEMBEN ALKALMAZHATÓ BÜNTETŐJOGI INTÉZKEDÉSEK EMBERKERESKEDELEM ÉS KÉNYSZERMUNKA ESETÉN

A jogi személyek büntetőjogi szankcionálásnak normatív alapja Magyarországon már 2026-ot megelőzően is fennállt. A jogi személyekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Jszbt.) értelmében ugyanis a jogi személy felelősségét szándékos bűncselekmény elkövetése esetén már korábban is meg lehetett állapítani, így ez a felelősségi kör az emberkereskedelem tényállásának megvalósulására is kiterjedt. Ugyanakkor a modern rabszolgaság területét is érintő különösen releváns fejleményre szeretném felhívni a figyelmet, mivel a Jszbt. rendelkezései 2026. január 1-i hatállyal módosultak,[128]

[127] Gold–Trautrims–Trodd (99. lj.). Lásd még: „Mindez arra mutat rá, hogy a fókuszvállalatok felelősséggel tartoznak azokért a régiókért, ahonnan beszerzéseiket végzik. A vállalati válaszoknak ezért túl kell mutatniuk a puszta kockázatminimalizáláson (például a jogi felelősségre vonás vagy reputációs kár elkerülésén), és arra kell irányulniuk, hogy a rabszolgamunkát – valamint az azt előidéző társadalmi-gazdasági feltételeket – felszámolják azokban a térségekben, ahol annak alkalmazását azonosították."

[128] A Jszbt.-t módosító törvényjavaslatot a 2025. XLIX. törvénnyel hirdették ki 2025. június 19-én.

amely szerint a törvényben meghatározott tényállás fennállása esetén a jogalkotó kiszélesíti a jogi személy vezetőjének felelősségi körét azáltal, hogy a gondatlanságon alapuló szubjektív elemet is elegendőnek tekint egy vállalat elleni büntetőjogi intézkedés feltételeként abban az esetben, ha jogi személy tagja vagy alkalmazottja követ el bűncselekményt. Ahogyan azt Jancsó Gábor megfogalmazza, „az új szabályozás egyértelművé teszi, hogy a vezető bűncselekmény észlelésével kapcsolatos gondatlan mulasztása esetén alkalmazhatók a jogi személlyel szemben intézkedések".[129] A Jszbt. 2. § (1) bekezdés c) pontja alapján a jogi személlyel szembeni intézkedés alkalmazásának feltétele, hogy a bűncselekményt a jogi személy tagja vagy alkalmazottja a jogi személy javára előny szerzés céljából, vagy a jogi személy tevékenységének, erőforrásainak, eszközeinek felhasználásával a jogi személy tevékenységi körében követte el, és a Jszbt. 2. § (1) bekezdés cb) pont második fordulata szerint „a jogi személy vezetője gondatlanságból nem tudott arról, hogy bűncselekmény elkövetése készül vagy bűncselekményt követnek el és ezért a bűncselekmény elkövetése megakadályozásához szükséges intézkedést nem teljesített".[130]

A Jszbt. törvényi rendelkezésből kitűnik, hogy magyar joghatóság alatt súlyos szankciókat vonhat maga után az emberkereskedelem és kényszermunka tényállásának megvalósítása a jogi személyekre vonatkozó büntetőjogi intézkedések tekintetében is, mindamellett a természetes személy büntetőjogi felelősségét a magyar Btk. rendelkezései alapján állapítják meg.

Annak ellenére, hogy a Jszbt. új rendelkezése [2. § (1) bekezdés cb) pont] expressis verbis nem tartalmazza a gazdálkodó szervezetek vezető tisztségviselőire vonatkozó, a Btk.-ban bizonyos tényállásoknál[131] meghatározott felügyeleti-ellenőrzési kötelezettség teljesítését, a gyakorlatban azonban kizárólag valamilyen típusú ellenőrzési intézkedés megtétele esetén lehetséges az, hogy a vezető észlelje, hogy *a jogi személy tagja vagy alkalmazottja bűncselekmény elkövetésére készül, vagy bűncselekményt követ el*, és ezáltal *megtegye a megakadályozáshoz szükséges intézkedéseket*. Álláspontom szerint a Jszbt.-ben definiált vezetővel szemben támasztott elvárások funkciójában hasonlóak a Btk.-ban szereplő vezetői ellenőrzési és felügyeleti kötelezettséggel, de a Jszbt. nem normatív kötelezettséget állapít meg, mint a Btk.-ban meghatározott tényállások. Molnár Erzsébet monográfiájában[132] a vezetőket érintő speciális büntetőjogi felelősséggel foglalkozik, kifejezetten azon tényállások elemzésével, amikor a szervezet tagja vagy alkalmazottja által elkövetett bűncselekmény kapcsán állapítható meg a vezetői felelősség. A vezető gondatlan mulasztása kapcsán tett megállapításai álláspontom szerint adaptálhatók a Jszbt. 2. § (1) bekezdés cb) pont rendelkezésére is. Molnár szerint „(a) mulasztás normatív

[129] Jancsó Gábor: „Jogi személlyel szembeni büntetőeljárás – a 2001. évi CIV. törvény 2025. évi novellája" *Belügyi Szemle 73*(11), 2337–2360., 2350., *https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2025.v73.i11.pp2337-2360*.

[130] 2001. évi CIV. 2. § (1) bek. cb) pont, második fordulata.

[131] Lásd a hivatali vesztegetéshez kapcsolódó vezetői felelősség körében Btk. 293. § (4)–(5) bek., valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztásának tényállása Btk. 397. §.

[132] Molnár Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelőssége* (Szeged: Iurisperitus 2020) 157.

alapját képező cselekvési kötelezettség, valamint a hanyag gondatlanság objektív kritériumaként vizsgálandó objektív gondossági kötelezettségnek a tiszta mulasztásos, keretdiszpozíciós tényállási szerkezetű speciális vezetői felelősségi deliktumok tekintetében álláspontom szerint reálisan áll fenn az elkövetési magatartás esetén a hanyagság objektív kritériumának automatikus vélelmezése, amely magában rejti a bűnösségen alapul felelősség elvének sérelmét."[133] Így tehát a felelősség ez irányú kiterjesztése szinte objektív felelősséget teremt.

A Jszbt. új rendelkezése különösen érdekes compliance-szemszögből, mivel felveti annak kérdését, hogy általában a vállalati vezetőkre telepített ellenőrzési jogkör – amelyeket jogszabályok kifejezetten előírnak vagy egyéb módon kikényszerítenek – a gyakorlatban nem pusztán kötelezettségként jelennek meg, hanem adott esetben *védelmi funkciót* is betölthetnek azáltal, hogy a rögzített elvárások megfelelő teljesítése és alkalmazása az üzleti folyamatokba a vezetőt – és a vállalatot – ténylegesen megvédik az adott tényállás bekövetkezésétől.[134] Ennélfogva minden vállalat, illetve annak vezetője számára létfontosságú lehet a jelen tanulmányban részletesen tárgyalt, a modern rabszolgaságot megelőzni és feltárni célzott compliance-program javaslat (lásd 5. pont), amelyet a vállalat kockázati térképe alapján kell kidolgozni és megfelelően implementálni az üzleti folyamatokba.

7. KÖVETKEZTETÉSEK

A modern rabszolgaság problémája nem szüntethető meg pusztán kriminalizációval és jogszabályi eszközökkel, mivel a jelenséget a kiváltó strukturális okokkal együtt kell értelmezni és kezelni. A vállalatok társadalmi felelősségvállalásuk keretében a jogszabályi minimumkövetelményeken túlmutató intézkedéseket is tehetnek. Amennyiben az emberi jogi átvilágítási folyamatot beépítik a mindennapi üzleti működésükbe, a vonatkozó compliance/megfelelési programot kidolgozzák – szabályzattal, iránymutatásokkal, hatékony tréningekkel a munkavállalók számára; beszállítói szerződésekbe épített speciális klauzulákkal biztosítják az emberi jogi követelmények érvényesülését; erőforrást allokálnak arra, hogy az átvilágítást lefolytassák a szerződéskötést megelőzően, és annak végeredményét megfelelően implementálják az üzleti folyamataikba; on-site auditokat végeznek külsős szakértő szervezetek bevonásával – azzal már egyértelműen rákényszerítik a szerződő partnerüket arra, hogy a modern rabszolgaság indikátorainak számító legsúlyosabb emberi jogi jogsértéseket nemcsak saját működési körében, de alvállalkozóik körében is betartassák az értékláncban. Elengedhetetlen ugyanakkor az, hogy a vállalatok – a helyi hatóságokkal és civil szervezetekkel együttműködve a társadalmi felelősségvállalás égisze alatt edukációs anyagokkal és továbbképzésekkel terjesszék

[133] Molnár (132. lj.) 157.

[134] Vö: Molnár Erzsébet: „A compliance (megfelelőség) kialakulása, jelentése és jelentősége a jogászi munkában" in Ambrus István (szerk.): *Magyarázat a compliance szabályairól I.* (Budapest: Wolters Kluwer 2021) 26.

a megfelelő üzleti gyakorlatokat, és megismertessék a munkavállalókkal – különösen a külföldiekkel – a jogaikat.

A megfelelési programok jelentőségét és a compliance-funkció üzleti szervezetbe való szerves beépítésének szükségességét nem lehet eléggé kiemelni, hiszen preventív szerepük a mindennapi üzletmenetben elengedhetetlen a mai, globálisan működő, szankciós környezetben. Különösen, mivel, a jelen tanulmányban is bemutatott jogalkotási trendeket figyelve a vállalati vezetők ellenőrzési jogkörük gyakorlása körében egyre szélesebb körben vonhatók felelősségre, és ezen felelősség nem merül ki pusztán az individuális büntetőjogi megítélésben, tekintve, hogy a vállalat is büntető intézkedésekre, közigazgatási bírságokra, kártérítésre kötelezhető, de reputációt érintő veszteségek is jelentős károkat tudnak okozni. E körülményekre tekintettel a megfelelő preventív intézkedéseknek a mindennapi üzleti és irányítási folyamatokba történő rendszerszerű integrálása nem pusztán ajánlott, hanem kifejezetten indokolt és elvárható. Ahogyan Jacsó Judit megfogalmazza, „a felelősség nem kerülhető el és nem csökkenthető pusztán a compliance-szervezet integrálásával. A compliance-programoknak hatékonyan hozzá kell járulniuk a vállalat szabályoknak megfelelő működéséhez."[135]

A modern rabszolgaság és a kényszermunka teljességgel elfogadhatatlan, és a világ valamennyi jogrendszere súlyos, rendszerszintű emberi jogi és büntetőjogi jogsértésként szankcionálja, ugyanakkor mégis létező jelenség. Noha az elmúlt években jelentősen megerősödött a globális szabályozási környezet – ahogyan arra jelen tanulmányban is rámutattam, egyre több ország vezet be kötelező átvilágítási (*due diligence*) kötelezettségeket és ellátásilánc-ellenőrzési törvényeket. A gyakorlat mégis azt mutatja, hogy ezek a szabályok sok helyen nem rendelkeznek megfelelő végrehajtási-kényszerítő erővel. Ez azt jelzi, hogy a modern rabszolgaság elleni küzdelemben további, jelentős erősítésre van szükség, különösen az ellenőrzés és a végrehajtás területén. A jogszabályi előírások betartása ugyanakkor nem csupán formai megfelelés: a modern rabszolgaság elleni fellépés alapvető etikai és erkölcsi kötelességünk is, mindenki felelőssége egy vállalaton, hatóságon, civil szervezeten belül, olyan felelősség, amely a sérülékeny helyzetben lévő személyek védelmét és a tisztességes vállalati működés fenntartását szolgálja.

A jövőkép az, hogy az emberi jogi átvilágítás minden üzleti döntés szerves részévé váljon, ahol emberi jogi kockázatok merülhetnek fel. A modern rabszolgaság felszámolása tehát nem csupán egy feladat, hanem az örökségünk is egyben, amelyet a következő generációk számára hagyunk hátra – egy méltányosabb világ ígéreteként.

[135] Jacsó Judit: „A vállalatok büntetőjogi és közigazgatási jogi felelőssége" *Miskolci Jogi Szemle* 2022/5. (3. különszám) 110–126., 124., *https://doi.org/10.32980/mjsz.2022.5.2191.*